

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01
у Національній академії внутрішніх справ
030035, м. Київ, площа Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Кошинця В. В. на тему: «Теоретико-методологічні засади спеціального психологічного пізнання в юрисдикційному процесі», представлену на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія

Відповідно до чинної Конституції, Україна є правовою державою, у якій судова влада проголошена самостійною і незалежною гілкою влади. Її функціонування ґрунтується на комплексному застосуванні певних принципів та інститутів, повнота втілення і характер яких обумовлюють той чи інший її вигляд. Становлення України як незалежної, демократичної держави, у якій права та інтереси людини і громадянина проголошено найвищою соціальною цінністю, передбачає одним із найбільш актуальних завдань забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Ефективне й стабільне функціонування юрисдикційних органів є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку в країні, дотримання прав і свобод людини і громадянина. При цьому слід зазначити, що правозастосування в юрисдикційному процесі є однією з найбільш складних теоретичних і практичних проблем сьогодення. Значною мірою вона представлена в вітчизняній спеціальній літературі (О. А. Бандура, С. В. Бобровник, С. Д. Гусарев, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, М. В. Костицький, І. П. Левченко, С. Л. Лисенков, В. Г. Лихолоб, Я. С. Михалюк, П. Ю. Недбайло, А. Ю. Олійник, О. І. Осауленко, О. В. Фандалюк, Ю. Г. Ткаченко, О. К. Черновський, В. В. Юсупов та ін.). Водночас, стрімка динаміка суспільного життя в Україні

ВЛСД НАВС	
Вх. №	2320
22	08 20 19 р.
кількість аркушів:	
осн. док.	додаток

загалом та системи юрисдикції, зокрема, вимагає не лише узагальнення наявних напрацювань, а й визначення нових концептуальних підходів до розбудови судових органів.

Безумовно, що процесуальна діяльність неминуче буде удосконалюватися. На думку дисертанта, один із шляхів такого вдосконалення – розширення практики використання спеціальних психологічних знань. Слід зазначити, що така позиція не є загальноприйнятою. Більш того, в умовах все зростаючого навантаження на суди і суддів цілком зрозумілим є їх бажання та потреба спростити процедуру розгляду, щоб мати можливість справитися з величезною кількістю справ (особливо про адміністративні проступки). Проведення судово-психологічної експертизи, запрошення психолога як консультанта – завжди ускладнення процедури, і тому не випадково, що спеціальні психологічні знання так складно виборюють своє місце в загальній системі юрисдикційної діяльності. Дискусійність зазначеної проблеми визначає *актуальність* дисертаційної роботи В. В. Кошинця.

Підготовка дисертаційної роботи Кошинця В. В. проводилася відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25. 08. 2015 р. № 501/2015); Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2015 р. № 1393-р). Вона є складовою робіт, виконаних у межах Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015-2019 рр. (наказ МВС України від 16.03.2015 р. № 275), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ та плану НДР кафедри юридичної психології НАВС.

Дослідження проводилось поетапно: на першому, пошуковому етапі (2008–2010 рр.) визначалися: наукова проблема, підходи до її вирішення, принципи, методика і гіпотеза дослідження, здійснювалися систематизація,

узагальнення теоретичних засад дослідження; на другому, експериментальному етапі (2010–2015 рр.) виокремлювалися: основні напрями емпіричного дослідження, здійснювалася організація вибірки та апробація методів, накопичувалися емпіричні дані; на третьому, узагальнюючому етапі (2016–2018 рр.) робилися висновки, проводилася апробація та впровадження результатів, визначалися подальші перспективи дослідження.

Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, що містять 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (301 найменування на 27 сторінках), чотирьох додатків на 26 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 397 сторінок, з них основний текст – 314 сторінок.

Визначені здобувачем *мета* та *задачі* дослідження, його *об'єкт* та *предмет* відповідають змісту дисертації. Всі поставлені задачі, на нашу думку, В. В. Кошинцем вирішені. Відповідає вимогам ДАК України опис методів дослідження, *наукової новизни* та *практичного значення* одержаних результатів.

Емпіричну базу дослідження складають результати: узагальнення висновків 123 судово-психологічних експертиз; опитування 155 суддів; анкетування 306 студентів-бакалаврів за спеціальними «Психологія» та «Право»; опитування 25 психологів, які мають досвід роботи в юрисдикційному процесі. Вважаємо її цілком достатньою для одержання адекватного уявлення про практичні аспекти досліджуваної проблеми.

Висновки за підрозділами, розділами та дисертацією в цілому відображають їх зміст та достатньою мірою презентують одержані результати.

Метою дослідження є розроблення теоретико-методологічних засад спеціального психологічного пізнання та практичних рекомендацій стосовно подальшого вдосконалення застосування спеціальних психологічних знань в юрисдикційному процесі.

Для її досягнення здобувачем: висвітлена сутність та зміст поняття «правова процедура»; визначене місце та роль юрисдикційного процесу в

теорії права; окреслені методологічні проблеми юрисдикційного процесу; здійснене узагальнення стосовно поняття «пізнання» в науці; розглянута методологія пізнання в юрисдикційному процесі; диференційовані дефініції «пізнання» і «доказування»; сформульований онтологічний зміст поняття «спеціальні психологічні знання»; висвітлена історія становлення інституту спеціальних психологічних знань; окреслена методологія спеціального психологічного пізнання в судовому процесі; надана загальна характеристика форм використання спеціальних психологічних знань; виокремлені специфічні ознаки судово-психологічної експертизи як форми використання спеціальних психологічних знань; охарактеризована процедура та специфіка участі психолога-консультанта в юрисдикційному процесі; визначені особливості залучення спеціаліста-психолога в юрисдикційному процесі як процесуальної та не процесуальної форми використання спеціальних психологічних знань; визначені особливості використання спеціальних психологічних знань в кримінальному, цивільному, адміністративному та інших видах юрисдикційного процесу процесу.

Архітектоніка дисертаційної роботи є цілком логічною та послідовною. Аналіз дисертації, автореферату та публікацій автора дає підстави стверджувати, що мета дослідження досягнута, поставлені завдання – вирішені. Тому основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані Кошинцем В. В. в дисертації, в тому числі й ті, що віднесені ним до наукової новизни, мають *належний рівень обґрунтованості*.

Серед позицій *наукової новизни* на особливу увагу заслуговує теоретична складова роботи, зокрема, обґрунтування, що теоретичне пізнання і пізнання у юрисдикційному процесі не співпадають за своїм предметом. В першому випадку предмет нічим не обмежений, в другому – він знаходиться в межах приписів закону, реалізується в межах іманентних юрисдикційному процесу завдань, причому результат відображення у такому пізнанні може не тільки не співпадати з реальністю, але й бути її викривленням.

Цілком погоджуємося з автором щодо необхідності уніфікації процесуальних норм в окремих видах юрисдикційних процесів (цивільному, адміністративному, господарському), які мають однорідну природу і зміст, будуються на однакових засадах, а тому повинні відповідати одним основоположним вимогам як структурного, так і функціонального характеру.

Автор пропонує також основні напрями застосування спеціальних психологічних знань в конституційному процесі, а саме: впорядкування понятійного апарату з точки зору відповідності наявних в юриспруденції категорій їх психологічному змісту (наприклад, «позбавлення волі», «стан сильного душевного хвилювання», «хуліганський мотив» та ін.); психологічну експертизу законодавчих ініціатив з позицій їх узгодженості з ментальністю та звичаєвим правом українського народу; психологічне забезпечення діяльності суддів та працівників апарату Конституційного Суду України.

Новелою дисертаційної роботи є переконлива аргументація стосовно необхідності використання психологічних знань суддею особисто у господарському, цивільному, адміністративному процесах, які становлять собою розгляд матеріально-правового конфлікту між учасниками правовідносин та здатні спричинити їх надлишкову емоційність та суб'єктивність. Законодавець визначив нову форму розгляду справ – врегулювання спору за участю судді, що фактично передбачає виконання судом посередницьких (медіативних) функцій, реалізації суддями вмінь і навичок здійснення переговорної діяльності.

Зазначене актуалізує проблему психологічної підготовки суб'єктів юрисдикційного процесу, відповідно – введення штатної посади спеціаліста-психолога, що неодноразово йшлося в наукових публікаціях юридико-психологічної спрямованості.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати впроваджено: у законотворчу діяльність (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 5 березня 2019 р. № 04-29/15-491(43932); у правозастосовну діяльність (акти

впровадження адвокатських об'єднань «КПД Консалтинг» від 7 листопада 2018 р. та «Цимбал, Козуліна та партнери» від 22 листопада 2018 р., Київського окружного адміністративного суду від 10 грудня 2018 р., прокуратури Київської області від 11 грудня 2018 р., господарського суду Чернівецької області від 12 лютого 2019 р., Чернівецького апеляційного суду від 5 березня 2019 р., Шевченківського районного суду м. Києва від 7 березня 2019 р.); в освітній процес (акти впровадженнь Національної академії внутрішніх справ від 27 лютого 2019 р., Національної академії прокуратури України від 6 березня 2019 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 11 березня 2019 р., Одеського державного університету внутрішніх справ від 21 березня 2019 р., Львівського державного університету внутрішніх справ від 12 квітня 2019 р.).

Загалом у дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і надані практичні науково-обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо вирішення *нової наукової проблеми*, сутність якої полягає в розкритті історичних і теоретичних передумов формування юрисдикційного процесу; визначенні методології спеціального пізнання; обґрунтуванні засад використання спеціальних психологічних знань в юрисдикційному процесі; наданні характеристики процесуальних та непроцесуальних форм використання спеціальних психологічних знань в юрисдикційному процесі загалом та можливостей використання спеціальних психологічних знань в окремих його видах, зокрема.

Проведене здобувачем дослідження свідчить про недостатню практику використання спеціальних психологічних знань в юрисдикційному процесі. Однак, інтенсивність суспільного життя, ускладнення взаємин між людьми, розвиток техніки і інформатики, в яких людина також займає центральне місце, породжують актуальну потребу використовувати знання психології при юридичному аналізі правопорушень та розгляді справ про них у суді.

Дисертація Кощинця В. В. містить всі необхідні для роботи докторського рівня компоненти, вони виконані на належному рівні. Її слід оцінити як перше в українській юридичній психології дослідження узагальнюючого характеру, присвячене теоретико-методологічним засадам спеціального психологічного пізнання в юрисдикційному процесі.

Матеріали дисертації Кощинця В. В. викладено у в 64 наукових публікаціях, зокрема, монографії, п'яти навчальних посібниках, двох курсах лекцій, 17 статтях у фахових виданнях України, п'яти статтях у зарубіжних наукових періодичних виданнях та 34 тезах виступів на конференціях і працях, що додатково відображають результати дослідження.

Дисертаційне дослідження Кощинця В. В. має теоретико-прикладний характер. Що стосується науково-практичного значення роботи для юридичної психології, то, на наш погляд, її результати є внеском у розвиток одного з основних напрямів – психології юридичної діяльності.

Загалом аналіз дисертації Кощинця Віктора Васильовича «Теоретико-методологічні засади спеціального психологічного пізнання в юрисдикційному процесі» засвідчує, що вона відповідає вимогам ДАК України, встановленим до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, та пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567. Положення дисертації з достатньою повнотою відображені в опублікованих автором публікаціях, як того вимагає пункт 12 згаданої постанови. Основні положення дослідження Кощинця В. В. викладені в авторефераті дисертації, який відповідає вимогам цього ж нормативно-правового акту.

Таким чином, опонування дисертації Кощинця В. В. дає підстави зробити висновок, що вона відповідає вимогам, встановленим до змісту та оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія.

Загальна позитивна оцінка дисертації Кошинця В. В. «Теоретико-методологічні засади спеціального психологічного пізнання в юрисдикційному процесі» не виключає можливості висловлення окремих критичних зауважень, виявлення окремих дискусійних та таких, що потребують додаткової аргументації, положень і висновків автора, а саме:

1) характеризуючи специфічність пізнання в юрисдикційному процесі як багаторівневої системи різноманітних методів і засобів (с. 122), здобувач припускається методологічної помилки: така специфічність визначається, насамперед, особливостями об'єкта і суб'єкта. Методи і засоби є похідними відносно них і в кожному конкретному випадку будуть становити собою різні сукупності. Помилковим також є зведення взаємодії суб'єкта пізнання з його об'єктом до психофізіологічних механізмів як основи інформаційного забезпечення свідомості, оскільки таке пізнання завжди є, насамперед, особистісно опосередкованим;

2) здобувач наводить виразні критерії диференціювання понять «пізнання» і «доказування» в юрисдикційному процесі (за цілями, обсягом, методами і засобами, тощо). Водночас, при наданні змістовної характеристики вони часто вживаються як рівнозначні (с. с. 130-134 та ін.);

3) оскільки дисертаційна робота виконана в межах наукового напряму (081 – Право) і на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, вбачається дискусійним визначення етапів становлення інституту спеціальних психологічних знань у контексті розвитку юридичної психології. Більш логічно було б зробити це з орієнтацією на розвиток юридичної науки, зокрема, інституту спеціальних знань;

4) емпірична база дослідження, окрім іншого, представлена узагальненням висновків судово-психологічних експертиз. При цьому відповідний матеріал ілюстративно наявний у тексті дисертації, але в Додатках він відсутній. Наведене збіднює дослідження та ускладнює його сприйняття.

Разом із тим, вважаємо, що висловлені зауваження та пропозиції стосуються переважно часткових проблем, можуть становити собою предмет наукової дискусії в процедурі публічного захисту та істотно не впливають на високу оцінку опонованої роботи.

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що дисертація Кошинця В. В. «Теоретико-методологічні засади спеціального психологічного пізнання в юрисдикційному процесі» є самостійною, завершеною роботою, яка відповідає вимогам щодо дисертаційних досліджень на здобуття вченого ступеня доктора наук. Її зміст та зміст автореферату відповідають заявленій науковій спеціальності, а автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 19.00.06 – юридична психологія.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
суддя Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду,
заслужений юрист України**

В. Сердюк

19 серпня 2019 р.